

พระวอ - พระตา : ลักษณะวีรบุรุษในวรรณกรรมโบราณ
ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว

Phra Wo Phra Ta : Heroic characteristics in palm leaf manuscript
in the National Library of Laos.

อรรถพล ธรรมรังษี / Attapol Thammarungsee

.....
*Thai Language Department, Faculty of Humanities and Social Sciences
Buriram Rajabhat University*

Email: thummarungsri@gmail.com

Received: May 24, 2020

Revised: December 5, 2020

Accepted: December 13, 2020

Abstract

The objective of this article was to study and understand the presentation of the heroic Characteristics of Phra Wo Phra Ta in palm leaf manuscript in the National Library of Laos, which was edited by Attapol Thammarangsee. Phra Wo Phra Ta was regarded as an important person in the history that was outstanding as the northeastern Thai hero. From the study, it was found that the heroic Characteristics of Phra Wo Phra Ta was seen in 2 characteristics: the image of the leader and the image of a brave general. Through tactics of playing words, use of rhetoric, pictures, metaphors, use of synonyms, such personality traits have helped to further emphasize the heroic traits. Presentation of such heroic traits It reflects the point of view of the author to Phra Wo Phra Ta. That the local hero looked at Bandoo BanKae of Southern Laos in the past. It is also another data set that focused

on the existence and the father-son relationship between Phra Wo Phra Ta which were a great contribution to the study of local history, Nong Bua Lam Phu Province, etc. and the Isan region of Thailand.

Key words: Phra Wo Phra Ta, heroic Characteristics

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจการนำเสนอลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตาในเอกสารโบราณฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว ปรีวรตโดย อรรถพล ธรรมรังษี ทั้งนี้พระวอพระตาถือได้ว่าเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ที่มีความโดดเด่นในฐานะวีรบุรุษท้องถิ่นอีสานของไทยและลาวบางพื้นที่ จากการศึกษาพบว่ามีการนำเสนอลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตาใน 2 ลักษณะ คือ ภาพลักษณ์ผู้เป็นผู้นำ ภาพลักษณ์แม่ทัพผู้หาญกล้า ผ่านกลวิธีการเล่นสัมผัสคำ การใช้โวหารภาพพจน์ อุปมา การใช้คำโวพจน์ ลักษณะบุคลิกดังกล่าวได้ช่วยเน้นลักษณะวีรบุรุษให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น การนำเสนอลักษณะวีรบุรุษดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นมุมมองของผู้ประพันธ์ที่มีต่อพระวอพระตาว่าเป็นวีรบุรุษท้องถิ่นบ้านคู บ้านแกของลาวใต้ในอดีต อีกทั้งยังเป็นอีกหนึ่งชุดข้อมูลที่เน้นย้ำการมีตัวตนและความสัมพันธ์เป็นพ่อกับลูกกันระหว่างพระวอกับพระตา ซึ่งเป็นคุณูปการอย่างยิ่งต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดหนองบัวลำภู ฯลฯ และภาคอีสานของไทย

คำสำคัญ: พระวอ-พระตา, ลักษณะวีรบุรุษ

บทนำ

พระวอพระตาเป็นบุคคลที่มีชื่อปรากฏในประวัติศาสตร์สองฝั่งโขงทั้งในประวัติศาสตร์ไทยและลาว ถูกบันทึกทั้งในรูปของเอกสารลายลักษณ์และเรื่องเล่ามุขปาฐะในท้องถิ่น มีการเล่าขานสืบต่อกันกลายเป็นวาทกรรม (discourse) ที่สะท้อนถึงความเก่าแก่ยาวนานในความทรงจำของผู้คนบนพื้นที่ภาคอีสานของไทยโดยเฉพาะในจังหวัดหนองบัวลำภู อุบลราชธานี ยโสธร อำนาจเจริญ ฯลฯ ด้วยคำกล่าวที่ว่า “ตั้งแต่ปางพระวอพระตาพัน” สะท้อนให้เห็นร่องรอยทรงจำที่เกี่ยวกับพระวอพระตา วาทกรรมดังกล่าวได้

สร้างข้อสงสัย ชวนใครรู้ให้กับผู้เขียนในการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของพระวอพระตา ทั้งนี้นับตั้งแต่สามทศวรรษที่ผ่านมาในแวดวงวิชาการให้ความสนใจสืบค้นและนำเสนอเรื่องราววรรณกรรมประวัติศาสตร์จากเอกสารโบราณ เรื่องราวเกี่ยวกับพระวอพระตาจากเอกสารโบราณที่ได้ถูกนำมาปริวรรตจัดพิมพ์จากตัวอักษรธรรมเป็นอักษรไทยในรูปแบบของหนังสือ มีการตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2530 ในชื่อเรื่องว่า ประวัติเมืองอุบลราชธานีปริวรรตโดย ปรีชา พิณทอง ต่อมาปี พ.ศ. 2560 มีการปริวรรตจัดพิมพ์เรื่องพระวอพระตาฉบับของหอสมุดแห่งชาติลาว เป็นอีกสำนวนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาวรรณกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสองฝั่งโขง ซึ่งเหตุการณ์พระวอพระตาเกิดขึ้นในช่วงแผ่นดินพระเจ้าสิริบุญสารแห่งนครเวียงจันทน์ ช่วงเวลาดังกล่าวตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ) กรุงศรีอยุธยาตอนปลายเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระตาเป็นนายกองนอก ขุนนางราชสำนักเวียงจันทน์ มีลูกทั้งหมด 7 คน เป็นผู้ชาย 3 คนคือ พระวอ ท้าวคำผง ท้าวทิตพรม เป็นผู้หญิง 4 คน ขณะนั้นมีความขัดข้องใจกับพระเจ้าสิริบุญสาร ด้วยพระองค์ต้องการขอลูกของพระตาไปเป็นนางสนมและมหาดเล็ก พระตาผู้เป็นพ่อไม่ยอมยกลูกให้ ด้วยเห็นว่าเป็นการใช้อำนาจข่มเหงรังแกตนจึงได้ชักชวนเหล่าขุนนางที่เคารพนับถือตอนอพยพออกจากเวียงจันทน์มุ่งหน้าไปทางทิศใต้เพื่อหวังสร้างบ้านเมืองใหม่ไม่ขึ้นกับนครเวียงจันทน์อีกต่อไป เมืองใหม่ที่พระวอพระตาอพยพมาอยู่คือหนองบัวลำภู (พ.ศ. 2302) ภายหลังที่พระเจ้าสิริบุญสารแต่งตั้งพม่ารบหลายครั้งไม่สามารถตีหนองบัวลำภูแตกได้ จึงได้ขอกำลังทัพจากเชียงใหม่มาช่วยตี เหตุที่พระองค์ต้องการกำจัดพระวอพระตาเพราะเป็นผู้มีกำลังไพร่พลจำนวนมาก อาจส่งผลต่อความมั่นคงในราชบัลลังก์ของพระองค์ ซึ่งต่อมาพระวอพระตาหลบหนีทัพเวียงจันทน์ลงไปทางใต้ขอพึ่งพระเจ้าไชยภูมิ ๑ แห่งนครจำปาสัก พร้อมพากองครัวและหัวหน้าไพร่พลแยกกันตั้งบ้านเรือนในสถานที่ต่าง ๆ พระวอพระตาได้ไปพักตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านดู่ บ้านแกในเขตเมืองจำปาสักเป็นการตั้งบ้านเรือนครั้งสุดท้ายก่อนเสียชีวิต

การยกทัพเข้าต่อสู้รบทัพกับฝ่ายนครเวียงจันทน์ที่สมรภูมิบ้านดู่ บ้านแก ส่งผลทำให้ท้าวคำผงต้องเข้าสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีเพื่อขอกำลังด้านทัพเวียงจันทน์ การเสียชีวิตของพระวอผู้เป็นข้าขอบขัณฑสีมาของพระเจ้าตากสิน ถือเป็นเหตุผลหนึ่งที่พระองค์สั่งให้ยกทัพเข้าตีนครเวียงจันทน์ เนื่องจากขณะนั้นเวียงจันทน์ฝักใฝ่กับพม่าที่เข้าครอบครองเมืองเชียงใหม่อยู่ พร้อมทั้งได้กวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายมาฝั่งขวาแม่น้ำโขง

นำพระแก้วมรกต ของมีค่าต่าง ๆ รวมถึงราชบุตรพระเจ้าสิริบุญสารมาเป็นองค์ประกันที่กรุงธนบุรี และยังได้มีการสถาปนาหัวเมืองประเทศราชของสยามแถบลุ่มน้ำโขงในลำดับต่อมา เมืองหนองบัวลำภู ภูมิหลังพื้นที่สร้างภาพลักษณ์ของพระวอ พระตา เดิมหนองบัวลำภูเคยเป็นบ้านเป็นเมืองมาก่อน ปราภฏหลักฐานในตำนานขุนบุรีม

ราชาธิราชฉบับโบราณหอสมุดแห่งชาติลาว เรียกชื่อว่า “เมืองหนองบัว” ในยุคพระเจ้าฟ้างุ้มแห่งอาณาจักรล้านช้าง มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านทางทิศใต้ โดยกล่าวว่า “...ขุนใหญ่ขอบเมืองแก่นท้าว เจ้าเมืองหนองบัว เจ้าเมืองทรายขาวเอาด่านสามหมื่น ขุนทั้งมวลฝูงนี้พระยาฟ้าใช้ให้รักษาขอบเมืองล้านช้างแล...”

ภาพที่ 1 ภาพไมโครฟิล์มเรื่องขุนบุรีมราชาธิราช ผูกที่ 2 หน้าลานที่ 43-44 ฉบับวัดหมื่นนา บ้านหมื่นนา เมืองหลวงพระบาง หอสมุดแห่งชาติลาว

เมืองหนองบัวลำภูได้ถูกกล่าวถึงอีกครั้งในช่วงรัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งอาณาจักรล้านช้างนครเวียงจันทน์ พระองค์ได้พาไพร่พลผู้คนที่ติดตามมาบูรณะวัดวาาศานาที่เมืองแห่งนี้ ปัจจุบันยังเหลือสถาปัตยกรรมพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ที่วัดศรีคูมเมือง ตำบลลำภู อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ต่อมาในช่วงการยกทัพมาปราบเมืองเวียงจันทน์ของพระมหารัชมงคลราชาที่มีสมเด็จพระนเรศวรเสด็จติดตามมาด้วยได้มาพักทัพอยู่ที่หนองบัวลำภูเนื่องจากพระองค์ทรงพระประชวรด้วยไข้ทรพิษ ในข้อนี้ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าการพักทัพที่เมืองหน้าด่านของนครเวียงจันทน์ที่หนองบัวลำภูนี้ จะต้องเป็นกองทัพที่มี

กำลังพลมากที่สามารถข่มเมืองหน้าด่านให้สยบยอมแล้วถึงสามารถเข้าพักทัพได้ หรือเข้าตีเมืองหนองบัวลำภูแล้วก็พักทัพ ปัจจุบันมีการสร้างศาลสมเด็จพระนเรศวรไว้ที่สวนสาธารณะหนองบัว

เมื่อถึงยุคพระวอพระตาพากองครัวมายังหนองบัวลำภู ปรากฏในเอกสารฉบับปริวรรตจากใบลานทั้งเรื่องพื้นเมืองอุบลราชธานี เรื่องพื้นเมืองอุบลประวัตินครเมืองหนองบัวลำภู และเรื่องพระวอพระตาในเอกสารใบลาน ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ที่หนองบัวลำภูมีความสำคัญของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกองครัวพระวอพระตาในอดีต ด้วยภูมิโนเวศน์ที่ตั้งเมืองเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่มีบัวขึ้นอยู่ภายในหนองน้ำอยู่ที่ราบเชิงเขาภูพานคำที่ทอดตัวเป็นแนวยาวจากเหนือจรดใต้ ลักษณะดังกล่าวเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ซึ่งมีรายละเอียดของภูมิโนเวศ ดังจะเห็นได้จากตัวบทว่า

“...ก็จึงไปเล็งท้องหนองบัวลุ่มภูบึงใหญ่ เป็นท่ากว้างภูคั่นเขตด่านเวียง เป็นที่สุขชะเลิมแท้สวนนาบ่อนเฮ็ดไฮ้ เป็นที่ตั้งด่านเผิงคณาเนื้อเต้าแลน จึงได้พากันตั้งเสาแองพักจอด เตินให้ปลุกตบน้อยเฮือนย้าวต่อกัน...” (Thammarungsee, 2017, p. 83)

จากข้อความที่กล่าวว่า “ภูคั่นเขตด่านเวียง” ซึ่งให้เห็นถึงสภาพของหนองบัวลำภูในอดีตก่อนที่พระวอพระตาจะมาสร้างบ้านแปงเมืองเคยเป็นเมืองหน้าด่านนครเวียงจันทน์มาก่อน ปัจจุบันยังปรากฏชื่อบ้านนาด่าน (ในเขตอำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู) ติดกับช่องข้าวสารพ้องกับชื่อบ้านข้าวสาร อันเป็นช่องเขาแคบ ๆ เส้นทางสัญจรสู่นครเวียงจันทน์

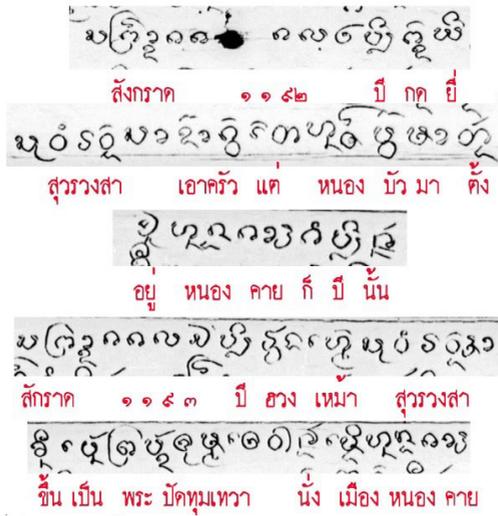
ภาพที่ 2 ภาพช่องข้าวสาร และบ้านนาด่าน อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

ชื่อบ้านนามเมืองและภูมิโนเวศดังกล่าวมีความสอดคล้องกับชื่อ “นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน” คำเรียกขานว่า “นคร” สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามยกฐานะเป็นรัฐอิสระสร้างความทัดเทียมกับนครเวียงจันทน์ คำว่า “เขื่อนขันธ์” ด้วยมีลักษณะของกำแพงภูเขาธรรมชาติขนาดใหญ่โอบกั้นพรมแดนนครเวียงจันทน์กับหนองบัวลำภูในอดีต ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า เขื่อน คงเป็นศัพท์เก่าที่ถูกใช้มานานในกลุ่มวัฒนธรรมล้านช้างและล้านนา โดยมีคำเรียกเขื่อนปรากฏเป็นชื่อเรียกขานมงคลที่รักษาพระธาตุเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่ ชื่อ “ไฟแสนเตา ปีนแสนเล่ม หน้าไม้แสนเกียง **แสนเขื่อนค้ำ** ชมพลแสนดาบแสนด้าม เมฆบังวัน” ส่วนคำว่า “กาบแก้วบัวบาน” หมายถึง ดอกบัวแก้วที่กำลังแย้มบาน ดังนั้น นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน จึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะแค่ตัวเมืองหนองบัวลำภูอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงปรากฏภูเขาที่เป็นตัวป้องกันหนองบัวลำภู

ภาพที่ 3 ภาพหนองซำซ่าง หรือหนองบัว ที่มาของชื่อหนองบัวลำภู

ยุคต่อมา “หนองบัวลำภู” ถูกกล่าวถึงอีกครั้งกับการเป็นฐานทัพขนาดใหญ่ในศึกพระเจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์หรือในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อย่างไรก็ตามการเคลื่อนย้ายผู้คนสองฝั่ง

ภาพที่ 4 ภาพบังจุ่ม (พงศาวดารลาว) กล่าวถึง จ.ศ. 1192 หรือ พ.ศ.2373 สุวรรณสา (พระปฐมเทวาริบาล) เป็นเจ้าเมืองหนองคายคนแรกนำครวจากยโสธรสู่เมืองหนองคาย แต่ในความทรงจำของผู้บันทึกกล่าวว่าเป็นครวจากหนองบัวลำภู เนื่องจากเจ้าเมืองยโสธรเคลื่อนย้ายไปจากหนองบัวลำภู ซึ่งพระปฐมเทวาริบาล มีเชื้อสายเมืองหนองบัวลำภู - ยโสธร เหลนพระวอ พระตา ในความทรงจำของบังจุ่มเวียงจันทน์ (หอสมุดแห่งชาติลาว)

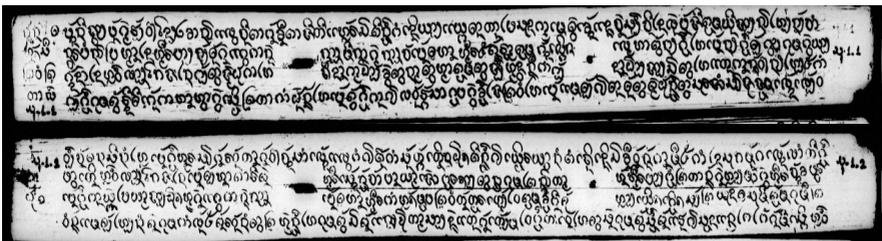
แม่น้ำโขงยังคงมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาตามสภาพสังคม การอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ของผู้คนนอกจากจะมีสาเหตุมาจากสภาพการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจหรือการแสวงหาพื้นที่ทำกินแล้ว ยังส่งผลให้เกิดการนำพาศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่าง ๆ เข้ามาผสมผสานในพื้นที่ภาคอีสานของประเทศไทยในปัจจุบัน ก่อให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านภาษา ตัวอักษร วิถีชีวิต จารีต และความเชื่อที่มีความเหมือนและความแตกต่างกันไปตามสภาพภูมินิเวศน์ ลักษณะดังกล่าวมานี้ได้ถูกนำเสนอออกมาเป็นเรื่องเล่าจนกระทั่งถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ในที่นี้ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นที่มาและความสัมพันธ์ของการอธิบายลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตากับเมืองหนองบัวลำภู กระทั่งมีการสร้างศาลหลักเมืองพระวอพระตา เหยี่ยูที่ระลึกและอนุสาวรีย์ในเวลาต่อมา

ภาพที่ 5 ภาพศาล เหียญพระวอพระตา รุ่งสมทบทุนสร้างศาลหลักเมือง พ.ศ. 2518 และภาพ
อนุสาวรีย์พระวอพระตา บริเวณสวนสาธารณะหนองบัว

ลักษณะของเอกสารโบราณเรื่องพระวอพระตาฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว

ลักษณะเอกสารโบราณเรื่องพระวอพระตาที่นำมาศึกษาฉบับนี้เป็นหนังสือผูกโบราณยาวจารด้วยอักษรธรรมซึ่งได้แบ่งหมวดหมู่การจัดระบบของเนื้อหาเอกสารในหมวดวรรณกรรมประวัติศาสตร์ ตามวิธีการจัดหมวดหมู่การสำรวจเอกสารโบราณ มีทั้งหมด 6 ผูก 38 แผ่นลาน 76 หน้าลาน แต่ละหน้าลานมี 4 บรรทัด เป็นภาพไมโครฟิล์มสำรวจโดยหอสมุดแห่งชาติลาว ที่วัดอ่าพาววัน เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก ซึ่งอยู่บริเวณตอนใต้ของสปป. ลาว ติดต่อกับดินแดนประเทศไทยบริเวณจังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 6 ภาพไมโครฟิล์มเรื่องพระวอพระตา ฉบับวัดบ้านโพนทอง เมืองโพนทอง
แขวงจำปาสัก หอสมุดแห่งชาติลาว

เอกสารโบราณพระวอพระตา ลานที่ 1 หน้าที่ 1 คำขึ้นต้นความว่า “...บัดนี้ถวายบังคมฮับว่า โดย ๆ ชำนาญแล้ว จึงพากันขึ้นพาซีตีแล่น...” เป็นการเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถวายความเคารพครูบาอาจารย์ แล้วบรรยายการเดินทางออกจากรนครเวียงจันทน์ ซึ่งมีความแตกต่างจากการขึ้นต้นบทวรรณกรรมพื้นบ้านทั่วไป ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่าจะมีการตัดต่อตอนที่กล่าวถึงเฉพาะพระวอพระตาจากเรื่องพื้นเมืองอุบลราชธานี และเนื้อหาตอนสุดท้ายสิ้นสุดลงตอนที่พระตาพากองครัวไปสร้างบ้านเรือนที่บ้านตู บ้านแก ในเขตนครจำปาศักดิ์ สปป.ลาวปัจจุบัน ดังتبบว่า “...แต่พระตาพามาตั้งบ้านคูบ้านแก จุลลึงกาคราชาได้พันฮ้อยสามสิบถ้วนนั้น จ.ศ.1311 ปีชวดเข้ามาตั้งเที่ยงจริง เจ้าเอย พระก้อดสาฮั้งแข็งใจลองเบ็ง สิบชวบเข้าปีได้อยู่สบายแท้แล้ว เจ้าเอย...” (Thammarungsee, 2017, p. 138)

ผู้เขียนสันนิษฐานว่ามีการคัดลอกต่อกันมาโดยปรากฏชื่อผู้จารในตอนที่ท้ายใบลานผูกที่ 3 ว่า

“...ลิจนาแล้วยามแลงเดือนสี่ออกใหม่แปดค่ำวันสามแฉกรคำพีได้เขียน ท้าวคำพีมีใจคิดสละเพื่อนำขึ้นใหม่เขียนบ่งามใจสะเพ้อว่าหล้าแยง นิพพานะปัจจยโยใหญ่...”

จากข้อความที่ยกมาพบว่า จารเสร็จช่วงเวลาเย็นวันอังคาร ขึ้นแปดค่ำเดือนสี่สามแฉกรคำพี เป็นผู้เขียน แต่ไม่ได้ระบุช่วงเวลาหรือว่าสร้างปีใด เมื่อคำนวณวันและช่วงเวลาดังกล่าวพบว่าเอกสารถูกสร้างขึ้น พ.ศ. 2400 ราว 163 ปีล่วงมาแล้ว

มีนาคม 2400(2399) ⁽⁴⁾				
March 1857				
อาทิตย์	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี
1	2	3	4	5
ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะโรง	ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะโรง	ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะโรง	ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะโรง	ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะ
8	9	10	11	12
ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะโรง	ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะโรง	ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะโรง	แรม ๑ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะ	แรม ๒ ค่ำ เดือน สี่(๔) ปีมะ

ภาพที่ 7 ภาพปฏิทินวันขึ้น 8 ค่ำเดือน 4 ตรงกับวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2400

การบันทึกวรรณกรรมแบบจารีตในวัฒนธรรมล้านช้างมักบันทึกเรื่องราวทางโลกและทางธรรม โดยใช้อักษรไทยบันทึกเรื่องราวทางโลกมากกว่าอักษรธรรม เพราะอักษรธรรมนิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงได้ชื่อว่าอักษรธรรม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ามีการใช้อักษรธรรมบันทึกวรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องพระวอพระตาในใบลานฉบับนี้ ซึ่งผู้จารยังได้บันทึกความปรารถนาเพื่อเข้าสู่นิพพานในตอนสุดท้ายที่กล่าวว่า “นิพพานะปัจฉัยโยโหตุ”

ลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตา

การศึกษาลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตาผู้เขียนได้ศึกษาตัวบทวรรณกรรมเรื่องพระวอพระตา การกล่าวถึงลักษณะพระวอพระตาผ่านภาษาสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์วีรบุรุษในวรรณกรรมใบลาน ซึ่งภาพลักษณ์ (Image) หมายถึง ภาพที่เกิดจากความคิดหรือคิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้น มีนักวิชาการนิยามความหมายของภาพลักษณ์ว่า เป็นภาพที่เกิดขึ้นภายในใจของเราต่อสิ่งต่าง ๆ กุหลาบ มัลลิกะมาส (Manlikamat, 1999) อธิบายว่า ภาพลักษณ์คือภาพในจิตใจที่เกิดจากการใช้ถ้อยคำในการสร้างให้เกิดความคิด ความรู้สึก ความประทับใจ อาศัยจินตนาการจนเกิดภาพขึ้นในใจของผู้อ่าน

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (Kaeothep, 1992) ได้กล่าวถึงภาพลักษณ์ว่าเป็นบุคลิกลักษณะที่ปรากฏทั้งในด้านบทบาทที่พึงมีต่อตนเอง บทบาทในครอบครัว บทบาทในสังคม โลกทัศน์ต่าง ๆ ที่แสดงออกในที่สาธารณะ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ของผู้ส่งสาร และการสร้างภาพลักษณ์ของผู้รับสาร จากการศึกษาพบว่าผู้ประพันธ์นำเสนอลักษณะวีรบุรุษโดยการใช้โวหารภาพพจน์ต่าง ๆ เพื่อสร้างภาพให้เกิดขึ้นในความคิด ความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ และอรรถรสแก่ของผู้อ่าน เช่น การอุปมาว่าพระตาเปรียบเสมือนฝนที่ให้ความชุ่มเย็นแก่ไพร่พล มีการเล่นสัมผัสคำ การสรรคำ การใช้คำโวพจน์

ลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตาที่ผู้ประพันธ์นำเสนอในเอกใบลานสารฉบับนี้พบว่ามี การนำเสนอออกมา 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะผู้เป็นผู้นำ
2. ลักษณะแม่ทัพผู้หาญกล้า ผู้ประพันธ์นำเสนอลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตาโดยการเลือกสรรคำมาบรรยายให้เกิดความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้อ่าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างภาพลักษณ์ที่กล่าวว่า การใช้คำเพื่อกำหนดหรือสร้าง

บุคลิกตัวละครให้เกิดปรากฏขึ้นในใจผู้อ่าน ดังที่มีการกล่าวอ้างถึงพระวอในฐานะแม่ทัพผู้หาญกล้ายิ่งใหญ่ว่า “...บัดนี้จักกล่าวถึงกัณฑ์ทางพระวอแม่ทัพใหญ่...” กล่าวคือ พระวอผู้เป็นแม่ทัพใหญ่และเป็นบุคคลสำคัญในป้องกันและเป็นขวัญกำลังใจแก่ไพร่พล ในขณะที่ผู้ประพันธ์นำเสนอภาพของกษัตริย์นครเวียงจันทน์ให้ตรงกันข้าม กล่าวคือ นครเวียงจันทน์เป็นผู้บุกรุกกองทัพของพระวอพระตาที่หนองบัวลำภูหลายครั้ง โดยกล่าวถึงกษัตริย์นครเวียงจันทน์ว่าพระองค์มีความโกรธแค้นต้องการฆ่าพระตาทั้งตระกูล ผู้ประพันธ์กล่าวถึงลักษณะความโกรธแค้นของกษัตริย์นครเวียงจันทน์ที่มีต่อพระวอพระตา โดยวิธีการเล่นสัมผัสอักษรสามคำ “เคืองแค้นคั่งมโน” เพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความโกรธแค้นอาฆาต “...พระก็ทงโคกเศร้าเคืองแค้นคั่งมโน...คันทูบได้ฆ่าชุมพระตาเหม็ดทั้งโคตร บัควรอยู่สืบสร้างเป็นเจ้านั่งเมือง...” ซึ่งให้เห็นการประกอบสร้างทางภาษาที่ช่วยให้เห็นความโกรธแค้นต่อพระวอพระตา อีกทั้งมีการแสดงลักษณะกองทัพของนครเวียงจันทน์พ่ายแพ้การต่อสู้กับพระวอพระตาโดยใช้คำไวพจน์ คือคำที่มีเขียนต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันเพื่อเน้นย้ำและสร้างมโนภาพแก่ผู้อ่านให้เห็นลักษณะความโกรธแค้นจากคำว่า “คณิง” “มโน” “พระทัย” ดังตัวบทที่กล่าวว่า

“...บัดนี้ จักกล่าวถึงราชาเจ้าเวียงจันทน์ก็คันทูบไพร่ ไทล้านช้างคิดฆ่าอำคณิง ตั้งแต่เสียไพร่ฟ้าแสนจันอุปราชา พระก็ทงโคกเศร้าเคืองแค้นคั่งมโน นับแต่ทนอกกลันเกรียมพระทัยได้เจ็ดชวบ คีตบแล้ววันมื่อถ่ายถอน อยู่แล้ว วันคันทูบว้างเว่นมาชุนตามือสามเทื่อ จึงได้ทงโคกเศร้าเคืองแค้นบ่มโน คันทูบได้ฆ่าชุมพระตาเหม็ดทั้งโคตร บัควรอยู่สืบสร้างเป็นเจ้านั่งเมือง...”

(Thammarungsee, 2017, p. 122)

จากตัวบทที่ยกมากล่าวถึงนครเวียงจันทน์ว่าไทล้านช้าง หรือชาวล้านช้าง เป็นคำเรียกที่แบ่งแยกกลุ่มคนชัดเจนว่าในมุมมองของผู้ประพันธ์นิยามความหมายของพระวอพระตาว่าไม่ใช่ชาวล้านช้างทั่วไปที่ต้องสยบอยู่ภายใต้อำนาจกษัตริย์ แต่แยกตนเองเป็นอิสระและสะท้อนให้เห็นว่า อาณาจักรล้านช้างในช่วงนั้นนอกจากจะถูกแยกออกเป็นสามฝ่ายคือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาสัก ยังมีการแยกย่อยของกลุ่มพระวอพระตาที่หนองบัวลำภูอีกด้วย นอกจากนี้กษัตริย์นครเวียงจันทน์ยังถูกนำเสนอว่าพระองค์เป็นผู้มีความโกรธแค้นต่อพระวอพระตาเป็นอันมาก ถึงขั้นต้องตามฆ่าทั้งตระกูล การกล่าวถึงนครเวียงจันทน์ว่ามี

ลักษณะเป็นผู้ร้ายดังกล่าวมานี้ยิ่งช่วยขับเน้นลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1. ลักษณะผู้เป็นผู้นำ

การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะผู้เป็นผู้นำของพระวอพระตาในเอกสารฉบับนี้พบว่า มีการนำเสนอ 2 ลักษณะคือ ผู้นำไพร่พล และผู้นำครอบครัว โดยผู้ประพันธ์ได้ใช้กลวิธีการนำเสนอผ่านโวหารภาพพจน์ สัญลักษณ์ การสรรคำ การเล่นสัมผัสคำ เพื่อสร้างอรรถรสความสะเทือนอารมณ์และการสื่อความหมายลักษณะผู้เป็นผู้นำของพระวอพระตา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ผู้นำไพร่พล

ลักษณะผู้นำไพร่พล ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอผ่านพระตา ผู้มีบุคลิกที่มีความรู้ด้านวิชาอาคม มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีภาวะความเป็นผู้นำสูง กล้าตัดสินใจ มีความรอบคอบในการนำพากองครัวข้ามแม่น้ำโขงมายังหนองบัวลำภู มีการวางแผนในการแบ่งผู้คนออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อกระจายกำลังป้องกันกองครัวจากการโจมตีของฝ่ายนครเวียงจันทน์ อีกทั้งเพื่อเป็นการแสวงหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์ที่มีแหล่งน้ำและทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสมแก่การตั้งบ้านเรือนและการทำไร่ทำนาอันเป็นการผลิตข้าวเพื่อเลี้ยงชีพและเสริมสร้างกำลังพลให้เข้มแข็ง ผู้ประพันธ์ได้เลือกใช้กลวิธีการเล่นสัมผัสคำเพื่อสร้างอรรถรสแก่ผู้อ่านกับการเป็นผู้นำไพร่พล จากคำว่า “คุ้ม” = รักษา คุ้มครอง คำว่า “จุ่ม” = กลุ่มหรือพวก นอกจากนี้ยังมีการเลือกใช้ภาพพจน์เชิงสัญลักษณ์ (symbol) ว่าบุญคุณของพระตาเป็นดั่งฝนที่ชุ่มเย็น ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่ว่า

“...พากันคุ้มไพร่น้อยสามจุ่มอยู่สบาย.....นับปี่มาตั้งหนองบัว บ่เคยอดยาก
ฮ้อน ฝนฟ้าชุ่มเลิง เย็นดั่งบุญคุณเจ้า ของพระตามาเลื่อม อันว่าฝูงไพร่น้อย ก็ยอยิ่ง
ช้อยชู้คน...”

(Thammarungsee, 2017, p. 105)

จากตัวบทที่ยกมา ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระตากับความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่สร้างบ้านเมืองแห่งใหม่เป็นการกล่าวเชิงยกย่องเชิดชูที่สะท้อน

ลักษณะผู้นำของพระดา ดั่งจะเห็นได้จากตัวบทที่กล่าวว่า “พากันคุ้มไพร่น้อย สามจุ่มอยู่สบาย แท้แล้ว” โดยได้นำเสนอบทบาทของพระดาเกี่ยวกับความเป็นผู้นำผู้มีความเมตตาห่วงใยไพร่พลจนได้รับการยกย่อง ซึ่งผู้ประพันธ์พยายามนำเสนอลักษณะวีรบุรุษของพระดาผ่านการเป็นผู้นำผู้มีความเมตตา ผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจไพร่พล นอกจากนี้ลักษณะผู้นำผู้มีความเมตตาและห่วงใยต่อไพร่พลยังปรากฏในเหตุการณ์ที่ไพร่พลฝ่ายพระวอพระตาแยกออกไปตั้งบ้านเรือนตามสถานที่ต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากตัวบทว่า

“...คันทหากมีเหตุฮ้อน ประการสิ่งสันใด ให้ฮีบจับพาชี บอกเหตุการณ์อย่าช้า...”

(Thammarungsee, 2017, p. 86)

จากตัวบทเป็นการนำเสนอลักษณะความห่วงใยไพร่พลของพระดา มีการใช้คำไวพจน์มากกล่าวถึงลักษณะผู้เป็นผู้นำที่มีความห่วงใยไพร่พล จากคำว่า “พาชี” หมายถึงม้า ถูกนำมาใช้แทนการเรียกม้าอย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและสร้างความน่าสนใจในเหตุการณ์ที่อพยพออกมาจากนครเวียงจันทน์มาอยู่ที่หนองบัวลำภู มีการแบ่งคนออกเป็นสามกลุ่ม พระดาได้กล่าวกับไพร่พลว่าหากมีเหตุการณ์เกี่ยวกับการบุกรุกของทหารฝ่ายเวียงจันทน์ ให้รีบขี่ม้าออกไปเตือนไพร่พลในแต่ละกลุ่มให้เตรียมพร้อม จะเห็นได้ว่าในตัวบทที่ยกมาข้างต้นได้นำเสนอความห่วงใยของพระดาที่มีต่อไพร่พล ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำว่า “คันทหาก” เป็นการนำลักษณะของประโยคคำถามมาใช้สื่อความหมายว่า ถ้าหากมีเหตุเดือดร้อนประการใดให้บอกกล่าวล่วงหน้า ซึ่งใช้คำเพื่เน้นย้ำลักษณะความห่วงใยไพร่พล

นอกจากการเป็นผู้นำที่จะต้องควบคุมดูแลไพร่พลแล้ว พระดา ยังเป็นผู้จัดการที่ดินทำกินให้มีความเหมาะสมกับจำนวนไพร่พล การนำเสนอสภาพภูมินิเวศน์ที่ตั้งบ้านเรือนและการจัดสรรที่ดินเพื่อทำการเกษตร โดยได้นำเสนอวิถีชีวิตของผู้คนว่าดำรงชีวิตด้วยการทำไร่ทำนา เพื่อบริโภคในชีวิตประจำวัน ซึ่งถูกนำเสนอในเหตุการณ์ตอนที่พระวอพระตาเคลื่อนย้ายกองครัวมาถึงหนองบัวลำภู จากนั้นได้มีการแบ่งคนออกเป็น 3 กลุ่มเพื่อแยกย้ายกันตั้งบ้านเรือนเนื่องจากมีจำนวนคนมากขึ้นเกรงจะขัดข้องเรื่องที่ดินทำกิน ผู้ประพันธ์ได้ใช้คำไวพจน์เพื่อกล่าวถึงจำนวนไพร่พลที่มามาก จากคำว่า “อนันต์ง” เป็นการนำคำภาษาบาลีมาใช้ประกอบสร้างเพื่อนำเสนอลักษณะผู้นำไพร่พลที่มีจำนวนมากที่พระดาดูแล ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่กล่าวว่า

“...อันว่าคนเหลือล้นอันตั้งตั้ง 5 หมื่น คั้นให้ตกแต่งสร้างเมืองบ้านอยู่บ่อนเดียว กลัวจักมีขัดข้องสวนนาบ่อนเฮ็ดไฮ้ ควรเขาจัดแต่งให้เดินดินเบ็งสถานที่ คั้นว่าพระตาพร้อม หลวงราชโกษณีย์ ทั้งท้าวนามนาย กองให้แบ่งเป็น 3 จุ่ม เชือกก็เห็นเหตุแล้วสมควรย้ายแยก... กองพระตาพร้อม เพียงกันหมัดหมู่ พากันตกแต่งสร้าง นาสวนปลูกหวาน พากันทำไ้่นา บ่สู้ไกลแค้นน้ำ...”

(Thammarungsee, 2017, p. 83)

จากตัวบทชี้ให้เห็นว่าพระตาผู้เป็นผู้นำจัดการวางแผนเกี่ยวกับที่ดินทำกิน โดยได้ จัดสรรจำนวนคนให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มี โดยพากองครัวมาพักและสร้างบ้านเรือนขึ้น ที่หนองบัวลำภู มีการทำนาปลูกข้าวเลี้ยงผู้คนติดตามมาด้วย และเสริมสร้างกำลังพล สำหรับต่อสู้กับทัพนครเวียงจันทน์

1.2 ผู้นำครอบครัว

พ่อผู้หวังใยลูกถือเป็นอีกบุคลิกที่ถูกประกอบสร้างเพื่อนำเสนอลักษณะผู้เป็น ผู้นำครอบครัวของพระตา ผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีความใจเย็น คอยเตือนสติลูกชายคือ พระวอแม่ทัพผู้มีความใจร้อน ลักษณะผู้นำครอบครัวของพระตาที่แสดงความหวังใยลูก จะ เห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระวอพระตาพาครอบครัวและไพร่พลอพยพออกจากเวียงจันทน์ ภายหลังที่กษัตริย์เวียงจันทน์พระองค์ใหม่ขึ้นครองราชย์สมบัติ ในเอกสารประวัติศาสตร์ หมายถึง (พระเจ้าสิริบุญสาร) นอกจากนี้ในเอกสารเรื่องพื้นเมืองอุบลประวัติเมือง หนองบัวลำภู ฉบับวัดโนนสว่าง จังหวัดอุดรธานี มีเนื้อหาใกล้เคียงกับเอกสารที่ผู้เขียนกำลัง วิเคราะห์ขณะนี้ โดยได้กล่าวว่าพระองค์ส่งสาสน์มาขอบุตรธิดาของพระตาให้ถวายตัวเป็น นางสนมและเป็นมหาดเล็กของพระองค์ เมื่อพระตาได้ทราบเหตุดังนั้นก็เกิดความขัดเคือง ใจ โดยได้แสดงสัญชาติญาณความเป็นผู้นำครอบครัว คือ พ่อผู้หวังใยลูกออกมา กระทั่งเกิด เหตุการณ์เคลื่อนย้ายผู้คนออกจากเวียงจันทน์ ทั้งนี้ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีเล่นสัมผัสอักษรสาม คำเพื่อเสนอให้เห็นความหวังใยต่อลูกที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จากข้อความว่า “ความคืบคอบ” ดังตัวบทว่า “...สูอย่าได้อยู่ซ้ำสืบนำความคืบคอบ บอกพระวอต่อสู้เค็อกอย่าถอย ภูก็อวยพร ให้สมคะเนคือฮุดก่อนว่าเนื้อ ขอให้ลูกลาภได้ชัยแท้ซู่ประการ ทูตาไชยก็ขึ้นชี้พาชีพากันนำทาง เดินบอกเหตุการณ์พระวอแจ้ง...” (Thammarungsee, 2017, p. 99) จากตัวบทเป็นการ แสดงถึงความหวังใยลูกของพระตา

นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงพระตาในฐานะผู้นำครอบครัวจากเหตุการณ์ที่นครเวียงจันทน์ขอกำลังทัพจากเชียงใหม่ให้มาช่วยรบกับหนองบัวลำภู เหตุการณ์ดังกล่าวพระตาได้แสดงความห่วงใยต่อครอบครัวและไพร่พล โดยการใช้คำว่า “คั้น” หมายถึง ถ้าหากเป็นลักษณะคำถามเพื่อเสริมลักษณะของผู้นำครอบครัวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่กล่าวไว้ว่า

“...ทัพแข็งกล้าเหลือแสงเฮาจักต้านต่อ คั้นเขาข่อยบได้คือขี้ลู่ไหวแท้แล้ว คั้นเขาขึ้นใจสู้ทานกำลังลองเบ็ง เกรงจักเสียรีพลลูกเมียชายหน้า...” (Thammarungsee, 2017, p. 125) อธิบายว่าหากพระตายกกำลังไพร่พลเข้าต่อสู้กับทัพนครเวียงจันทน์ที่มีกำลังพลจากเชียงใหม่มาเสริมเกรงว่าจะเสียเปรียบทำให้ไพร่พลและลูกเมียได้รับอันตราย ซึ่งพระตาได้แสดงความเป็นผู้นำที่มีไหวพริบคาดการณ่วงหน้า มองเห็นความปลอดภัยของครอบครัวและไพร่พลเป็นหลัก

2. ลักษณะแม่ทัพผู้กล้าหาญ

แม่ทัพหนุ่มผู้มีความกล้าหาญและใจร้อนไม่เกรงกลัวสิ่งใด บุคลิกลักษณะดังกล่าวได้สะท้อนความเป็นแม่ทัพผู้กล้าและใจร้อนของพระวอ ผู้เขียนได้จำแนกบุคลิกลักษณะความเป็นแม่ทัพผู้กล้าของพระวอออกเป็น 2 ลักษณะคือ แม่ทัพผู้มีไหวพริบในการต่อสู้ และแม่ทัพหนุ่มผู้ใจร้อน

2.1 แม่ทัพผู้มีไหวพริบในการต่อสู้

ลักษณะแม่ทัพผู้มีไหวพริบในการต่อสู้ ปรากฏเด่นชัดในเหตุการณ์การสู้รบด้วยการชนช้างระหว่างพระวอกกับอุปราชนครเวียงจันทน์ การต่อสู้ดังกล่าวแม้พระวอเป็นฝ่ายตั้งทัพรับศึกแต่ก็ได้ใช้ไหวพริบในการเลือกสถานที่ตั้งทัพรวมถึงกำลังไพร่พลและช้างที่มีการฝึกซ้อมเป็นอย่างดี ช้างของพระวอเป็นช้างที่กำลังตกมันมีความดุร้ายกว่าช้างปกติ ผู้ประพันธ์ได้บรรยายลักษณะแม่ทัพผู้มีไหวพริบในการต่อสู้โดยการเล่นสัมผัสคำ จาก คำว่า “ต่อตีตันต้อน” การเล่นคำซ้ำ “ดวนดวน” ดังตัวบทที่กล่าวไว้ว่า

“...พระวอเห็นเป็นการตั้งกลคะเนไว้ ก็จึงขึ้นขี่ช้างพลายโง้งโตคาดเครื่อง แล้วจึงคุมทวยหาญออกต่อตีตันต้อน สองหาญเข้าพันแทงกันเสียงสนั่น เจ้าอุปราชจับได้ไล่ช้างเข้าฝาง พระวอเหลือวเห็นเบื่องเชิงดีไล่ช้าง ดวนดวนท้าวไล่เด็กเข้าชนช้างต่อง่า อันว่า

พलयพิฆังตคน้ำมันทั้งคู้ สุดแต่ข้างต่อข้างก็ชนไขแกว่งงา พลายโง้งพระวอโง้งชีวิตชนถือสว่างต่อ ข้างอุปราชจับได้เลยล้มเกือกไป พลายพระวอเข้าแทงนำตามไล่ พระวอเห็นแม่นยำก็ไสข้างส่งเถิง เอาดาบฟันความข้างที่เดียวจนคอขาด คะลาดจับหอกได้เลยแทงเจ้าผู้อยู่เชื่อน อุปราชจับบได้พลาดท่าต่าอก เสียทีนายกองทัพขาดชีวิตเดียวนั้น” (Thammarungsee, 2017, pp. 116-117)

จากตัวบทที่ยกมาผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกรายละเอียดเกี่ยวกับการต่อสู้ระหว่างพระวอกับมหาอุปราชแม่ทัพเวียงจันทน์ด้วยการชนข้าง หรือยุทธหัตถี เป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ ข้างถือเป็นสัญลักษณ์ของผู้ยิ่งใหญ่ โดยได้กล่าวถึงข้างพระวอชื่อ “พलयโง้ง” ด้วยข้างที่กำลังตคน้ำมันทั้งคู้ได้ต่อสู้กัน “...พระวอเห็นแม่นยำก็ไสข้างส่งเถิง เอาดาบฟันความข้างที่เดียวจนคอขาด คะลาดจับหอกได้เลยแทงเจ้าผู้อยู่เชื่อน อุปราชจับบได้พลาดท่าต่าอกเสียทีนายกองทัพขาดชีวิตเดียวนั้น...” จากตัวบทในเหตุการณ์ผู้ประพันธ์กล่าวถึงความกล้าหาญของพระวอก่อนที่นอกจากจะต่อสู้บนหลังข้างแล้วยังได้กล่าวถึงลักษณะของการเอาชนะข้าศึกโดยการจับดาบฟันคอความข้างที่เดียวจนคอขาด แล้วจับหอกแทงอุปราชผู้เป็นแม่ทัพจนตาย จะเห็นได้ว่ามีการกล่าวถึงการฆ่าความข้างและอุปราชในเวลาไล่เลี่ยกัน โดยการใช้อาวุธสองประเภทคือ ดาบและง้าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระวอมีความชำนาญในการต่อสู้ ซึ่งช่วยเน้นย้ำลักษณะของแม่ทัพผู้กล้าหาญของพระวอให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2 แม่ทัพหนุ่มผู้ใจร้อน

ลักษณะแม่ทัพหนุ่มผู้ใจร้อนมีการนำเสนอผ่านพระวอ ความกล้าหาญของพระวอมักจะแฝงไปด้วยความใจร้อน จะเห็นได้จากเหตุการณ์พระวอนำกำลังไพร่พลเข้าต่อสู้รบครั้งแรกกับนครเวียงจันทน์ในสนามรบที่หนองบัวลำภูว่า

“...เมื่อนั้นพระวอเจ้าใจกระสันเต้นเข้าใส่ เมืองแสนหลบบ่มคมง้าวปายคอ เมืองจันเจ้าจับเอามาฟันฟาด บิให้อยู่ข้าพระวอฆ่ามอดชีวิต ผูกหมูรีพลเมืองเวียงจันทน์ก็แตกตื่น เหตุว่าเสียผู้เค้าใจเศร้าตั้งปั้ง...” (Thammarungsee, 2017, p. 101)

จากตัวบทผู้ประพันธ์บรรยายลักษณะการต่อสู้ของพระวอโดยการสรรคำเพื่อสร้างอารมณ์และความสะเทือนอารมณ์ผู้อ่านจากคำว่า “กระสัน” หมายถึง การมีจิตใจจดจ่ออยู่

กับสิ่งนั้น ๆ และคำว่า “มอดชิวัง” หมายถึงการเสียชีวิตที่ไม่ได้กล่าวถึงการเสียชีวิตอย่างตรงไปตรงมา แต่มีการเล่นคำเพื่อสร้างความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้อ่าน จากเนื้อหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระวอเป็นผู้มีความใจร้อนฆ่าฟันศัตรูจนได้รับชัยชนะ นอกจากนี้ในเหตุการณ์การได้ข่าวทัพนครเวียงจันทน์กำลังเดินทางมายังหนองบัวลำภู พระวอได้แสดงความกล้าหาญและใจร้อนในการเตรียมตัวรับทัพเวียงจันทน์ ดังจะเห็นได้จากตัวบทว่า

“...พระก็เดินไพร่น้อยพลคือให้แต่งโต พวกเขาย่าอยู่เข้าเดินฮีบโดยปล้น ควรจักเอามันกับกระหว่างภูทางแคบ จักกองหน้าหลวงราชโกชนัย คุมรีพลหลวงเดาเดินไปหน้าคั้นว่าเห็นทีแล้วคุมพลเข้าชิงยาด ให้ฮีบฟันผ่าม้างตีเข้าอย่าให้นาน” (Thammarungsee, 2017, p. 111)

จากตัวบทที่ยกมาจะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับไพร่พลฝ่ายพระวอ โดยการใช้โวหารอธิพจน์ เพื่อให้จำนวนไพร่พลฝ่ายพระวอดูยิ่งใหญ่ จากคำว่าคือ หมายถึง พันล้าน ดังตัวบทว่า “...พระก็เดินไพร่น้อยพลคือให้แต่งโต...” นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดเกี่ยวกับคำสั่งการของพระวอถึงหัวไพร่พลแต่ละกลุ่มให้จัดเตรียมทัพซึ่งชี้ให้เห็นบุคลิกลักษณะของพระวอผู้มีความใจร้อนและความกล้าหาญได้ถูกใช้ในการต่อสู้กับข้าศึกจนได้รับชัยชนะหลายครั้ง ถือได้ว่าความกล้าหาญและใจร้อนของพระวอได้ถูกประกอบสร้างเป็นลักษณะวีรบุรุษอย่างชัดเจน

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาเนื้อหากำหนดนำเสนอลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตา พบว่าปรากฏ 2 ลักษณะ คือ 1. ลักษณะผู้เป็นผู้นำ 2. ลักษณะแม่ทัพผู้กล้าหาญ

ลักษณะผู้เป็นผู้นำ พบว่ามีการนำเสนอออกมา 2 ลักษณะคือ ลักษณะผู้นำไพร่พลและลักษณะผู้นำครอบครัว ซึ่งได้บรรยายผ่านพระตาผู้มีบุคลิกเป็นคนใจเย็น มีความโอบอ้อมอารีและกล้าตัดสินใจ ส่วนลักษณะผู้นำครอบครัวถูกนำเสนอผ่านพระตาเช่นกัน ซึ่งพบว่าพระตาแสดงความห่วงใยลูกในฐานะพ่อผู้นำครอบครัว ผ่านกลวิธีการเล่นสัมผัสคำการใช้โวหารภาพพจน์ อุปมา การใช้คำโวพจน์ ลักษณะบุคลิกดังกล่าวได้ช่วยเน้นลักษณะวีรบุรุษให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

ลักษณะแม่ทัพผู้กล้า พบว่ามีการนำเสนอออกมา 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแม่ทัพหนุ่มผู้มีไหวพริบในการต่อสู้และลักษณะแม่ทัพหนุ่มผู้ใจร้อน ถูกนำเสนอผ่านพระวอในเหตุการณ์ที่มีการต่อสู้กับนครเวียงจันทน์ ซึ่งลักษณะของความกล้าหาญแฝงด้วยความใจร้อนของพระวอนั้นได้กลายเป็นข้อดีในการสู้รบกับศัตรูจนได้รับชัยชนะ

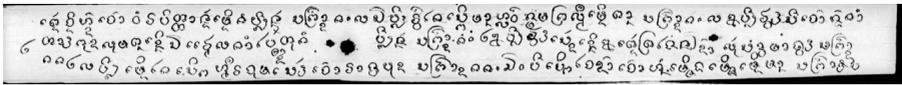
จากการศึกษาเรื่องราวพระวอพระตาในเอกสารโบราณ ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว พบว่า นอกจากจะสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลลาวมีความเอาใจใส่และพยายามฟื้นฟูอัตลักษณ์ความเป็นลาวโบราณ การมีรากเหง้าด้านวัฒนธรรมทางวรรณคดีสู่ยุคสมัยใหม่ผ่านมรดกตัวอักษรในเอกสารโบราณแล้ว การปรากฏของหลักฐานวรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องพระวอพระตาที่มีการนำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึงลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตาทั้งสองลักษณะ สะท้อนให้เห็นมุมมองและความทรงจำเกี่ยวกับพระวอพระตาว่าเป็นบุคคล 2 คน มีความสัมพันธ์เป็นพ่อกับลูก และมีบุคลิกที่แตกต่างกัน พระตาผู้ถูกกล่าวถึงในฐานะพ่อผู้เป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำไพร่พล ส่วนพระวอถูกกล่าวถึงว่าเป็นแม่ทัพผู้กล้าหาญ ถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกชุดหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่มองว่าพระวอพระตาเป็นวีรบุรุษของคนลาวบางกลุ่มในพื้นที่ลาวใต้ เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก ที่มีสำนึกเกี่ยวข้องกับพระวอพระตาและมีความสัมพันธ์กับหนองบัวลำภู อุบลราชธานี ยโสธร ฯลฯ ของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2367 – 2400 ที่ช่วยเน้นย้ำการมีตัวตน จนเกิดการเล่าขานสืบต่อการสร้างศาลหลักเมืองพระวอพระตา สร้างเหรียญที่ระลึก และอนุสาวรีย์ขึ้นที่หนองบัวลำภู

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่าผู้ประพันธ์ได้นำเรื่องราวพระวอพระตาที่ได้รับความนิยมจากผู้คนในอดีตมาผลิตซ้ำเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ตามแบบฉันทลักษณ์ท้องถิ่น มีเนื้อหาที่สะท้อนถึงการไม่อ่อนน้อมต่อนครเวียงจันทน์ของพระวอพระตา จากคำกล่าวในวงวิชาการยุคปัจจุบันที่กล่าวว่า อีสานในอดีตมีวัฒนธรรมร่วมกับลาว เรียกว่าวัฒนธรรมล้านช้าง การนำเสนอลักษณะตัวตนของพระวอพระตาในเอกสารโบราณฉบับนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการพยายามอธิบายความเป็นอื่นของกลุ่มพระวอพระตาจากล้านช้าง ด้วยเหตุการณ์ทางการเมืองขัดแย้งกัน ขณะเดียวกันก็มีความพยายามของสยามที่เปลี่ยนความเป็นลาวของคนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้กลายเป็นสยามภายใต้ชื่อเรียกว่าภาคอีสานในยุคต่อมา

ทั้งนี้ยังมีข้อสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแต่งแต้มเรื่องราวของพระวอพระตา อาจแต่งขึ้นในช่วง พ.ศ. 2367 – พ.ศ. 2411 ด้วยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับชื่อเมืองหนองคายในต้นบทซึ่งชี้ให้เห็นว่าเมืองหนองคายถูกสถาปนาขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังตัวบทว่า “...คอบว่าข้ามของแล้วฝูงไทเข้าไพร่ เถิงฝั่งพี่แคมน้ำจอตผล กองทัพท้าวสองเขื่อนนอนอยู่

ห่ง แคมหนองคายบ่อนสร้างเมืองเดียนนี้...” จากตัวบทที่ยกมามีความสอดคล้องกับข้อมูลผู้จาร คือ สามเณรคำพิ ปรากฏอยู่ตอนท้ายใบลานผูกที่ 3 เป็นผู้เขียนพร้อมระบุวันเวลากว่า “จารเสร็จช่วงเย็นวันอังคารขึ้นแปดค่ำเดือนสี่ สามเณรคำพิ เป็นผู้เขียน” เมื่อคำนวณวันและช่วงเวลาดังกล่าวพบว่าเอกสารถูกสร้างขึ้น พ.ศ. 2400

Khansi (1941) ได้กล่าวไว้ในพงศาวดารย่อเมืองเวียงจันทน์ บันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์และช่วงเวลาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเขตปกครองของนครเวียงจันทน์และพื้นที่ใกล้เคียงว่า จุลศักราช 1255 หรือ พ.ศ. 2436 เป็นช่วงเวลาที่นครเวียงจันทน์อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส (France) ประเทศเจ้าอาณานิคมที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในดินแดนแถบนี้ ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในข้อความกล่าวถึง “ศักราชได้ 140 ทัดปีเส็ด (ปีจอ) เจ้าพระวอและเมืองละครแตก เดือน 4 ขึ้น 14 ค่ำ วันจันทร์” หากเทียบศักราชเป็น จุลศักราช 1140 จะตรงกับ พ.ศ. 2321 ในขณะที่พงศาวดารนครเวียงจันทน์อีกฉบับหนึ่ง (Bunyasiriphan, 1941) กล่าวถึงช่วงเวลาเดียวกันคือ “...ศักราชได้ 140 ปีเป็กเส็ด สร้างภูทรวงแล...” เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปีเดียวกันในบันทึกของพงศาวดารนครเวียงจันทน์ นอกจากการบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับการเมืองการปกครองแล้ว ยังมีการบันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและสิ่งก่อสร้างโดยการอุปถัมภ์ของกษัตริย์ ดังเช่นในหนังสือบั๊จจัมได้กล่าวถึงหนองบัวลำภูในขณะนั้นว่า “กุดลุ่มภู” ดังภาพตัวอย่างด้านล่าง

ภาพที่ 8 ภาพหนังสือบั๊จจัม (ตำนานเมือง) วัดโพนกอก บ้านปากกะยุง เมืองทุละคม แขวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว อาตมาครูกำเป็นผู้เขียน จุลศักราช 1282 (พ.ศ. 2463)

จากเนื้อหาภาพเอกสารใบลานด้านบน กล่าวถึงสังกาส 1098 ปีฮวยสี เจ้าองค์คำตายกุดลุ่มภู ตรงกับ พ.ศ. 2279 กุดลุ่มภูน่าจะเป็นอีกชื่อหนึ่งของหนองบัวลำภูในอดีตที่ถูกเรียกขานจากชาวนครเวียงจันทน์

ในบันทึกพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน Khanechon (1950) ได้กล่าวถึง “จุลศักราช 1140 ปีจอ สัมฤทธิ์ศึก (พ.ศ. 2321) สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดเกล้าฯ

ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพยกไปทางบกสมทบกับกำลังเมืองสุรินทร์ ชูชั้นธสังฆะ และโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรสีห์ (ต่อมาคือกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาสุรสิงหนาท) ยกไปกรุงกัมพูชา...” เกณฑ์พลเมืองกัมพูชาไปปราบกบฏ ขึ้นไปตามลำแม่น้ำโขง ยกขึ้นไปตีเมืองจำปาสัก เมืองนครพนม และนครเวียงจันทน์ จากนั้นได้อัญเชิญพระแก้วมรกตกลับกรุงธนบุรี

Thirasatsawat (2000) ได้อธิบายความขัดแย้งจนเกิดการรวบรวมกำลังไพร่พลหลบหนีออกจากเวียงจันทน์ของกลุ่มพระวอพระตา กรณีความขัดแย้งที่เป็นสาเหตุทำให้ลาวตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม คือ ความขัดแย้งระหว่างพระเจ้าสิริบุญสารกับกลุ่มพระวอพระตา 1. พระเจ้าสิริบุญสารประกอบกิจต่อราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อนโดยทั่วไป เช่น ทรงช้างมาเหยียบย่ำข้าวในนาราชฎร แม้พระวอพระตาได้พยายามทัดทานในฐานะเคยอุปการะพระเจ้าสิริบุญสาร กับพระอนุชาตั้งแต่ยังเยาว์เหมือนลูกหลานจนได้เป็นเจ้าแผ่นดินก็หาทรงเชื่อฟังไม่ 2. พระเจ้าสิริบุญสารบีบบังคับเอาบุตรของพระตาไปเป็นหม่อม 3. พวกเสนา “หมากซึก้า” หรือพวกประจบสอพลอส่อเสียดยุยงให้พระเจ้าสิริบุญสารหวาดระแวงพระวอพระตาจะชิงราชบัลลังก์ ประกอบกับพระวอพระตาเคยช่วยเหลือเจ้ากั๊กิศราช และเจ้าอินทโสมเมื่อครั้งเป็นนายกองอยู่บ้านหิงโงม ทำให้พวกประจบสอพลอยุยงว่าพระวอพระตาฝึกฝไฝในฝ่ายหลวงพระบาง 4. พระวอพระตาเคยได้รับคำมั่นสัญญาจากพระเจ้าสิริบุญสารว่าหากช่วยเหลือให้ได้เป็นเจ้าแผ่นดินแล้วจะแต่งตั้งให้เป็นอุปราชพองานสำเร็จกลับตั้งพระอนุชาขึ้นเป็นอุปราช 5. พระเจ้าสิริบุญสารทรงหวาดระแวงพระวอพระตาว่ามีไพร่พลมากเกรงจะก่อกบฏ จึงออกอุบายให้ทั้งพระวอพระตามารักษาบ้านหินโงม (สันนิษฐานว่าด้านหินโงม คือตำบลหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายในปัจจุบัน) และขอบุตรธิดาของพระตามาเป็นมหาดเล็กและสนมเพื่อไว้เป็นตัวประกัน

เหตุการณ์ในเอกสารโบราณฉบับนี้เมื่อเทียบและอนุมานช่วงเวลาแล้วมีความใกล้เคียงกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์และมีความแตกต่างทางด้านเนื้อหาที่ลงรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่และการนำเสนอลักษณะวีระบุรุษของพระวอพระตา นอกจากนี้เอกสารพงศาวดารบางฉบับได้กล่าวถึงพระวอพระตาว่าเป็นคนเดียวกัน แต่ในเอกสารโบราณฉบับที่กำลังศึกษานี้กล่าวถึงพระวอพระตาว่าเป็นคนละคน กล่าวคือพระตาเป็นพ่อของพระวอ มีการบรรยายรายละเอียดต่าง ๆ มากกว่าเอกสารประวัติศาสตร์ มีจุดสังเกตได้จากคำเรียกขานชื่อว่า พระวอพระตา ในขณะที่เอกสารประวัติศาสตร์บางฉบับเรียกชื่อว่า นายวอนายตา ซึ่งจะทำให้เห็นมุมมองของการรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพระวอพระตา

ทั้งที่เป็นโบราณและในประวัติศาสตร์

ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันการนำเสนอเนื้อหาเหตุการณ์ในเอกสารโบราณของท้องถิ่น และเนื้อหาในเอกสารประวัติศาสตร์ที่ถูกชำระโดยรัฐและนักวิชาการในยุคหลังมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากในเรื่องของรายละเอียดและมุมมองต่าง ๆ รวมถึงวัตถุประสงค์ในการสร้างหลักฐานและการนำเสนอลักษณะบุคคลในประวัติศาสตร์และความทรงจำ ดังนั้นพระวอพระตาในเอกสารโบราณจึงมีการนำเสนอในลักษณะของวีรบุรุษและเน้นความสวยงามของภาษาที่สร้างความสะท้อนอารมณ์แก่ผู้อ่าน ในขณะที่เนื้อหาพระวอพระตาในประวัติศาสตร์ชาติมีความเป็นผู้น้อยไม่ยิ่งใหญ่ โดยให้ความสนใจไปที่การนำเสนอภาพของกษัตริย์ ผู้เป็นเจ้าของอาณาจักรมากกว่า

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าลักษณะวีรบุรุษของพระวอพระตาในเอกสารโบราณฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว เป็นชุดความรู้ชี้ให้เห็นว่าพระวอกับพระตามีความสัมพันธ์เป็นพ่อกับลูก และยังเป็นคุณูปการต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสองฝั่งโขง (ไทย-ลาว) โดยเฉพาะ จังหวัดหนองบัวลำภู อุบลราชธานี ยโสธร นครเวียงจันทน์ ฯลฯ ต่อไป ทั้งนี้การนำเสนอข้อมูลในบทความนี้ผู้เขียนไม่ได้มีเจตนาที่นำเสนอข้อขัดแย้งระหว่างไทย – ลาว แต่ประการใด แต่จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อรู้อดีต เข้าใจปัจจุบันและสร้างสรรค์อนาคตต่อไป

References

- Bunyasiriphan, S. (1941). **Prachum phongsawadan phak thi 70** (In Thai)
[A collection of chronicles Vol. 70]. Bangkok: Phrachan Press.
- Kaensi, S. (1941). **Prachum phongsawadan phak thi 70** (In Thai)
[A collection of chronicles, Vol. 70]. Bangkok: Phrachan Press.
- Kaeothep, K. (1992). **Naeothang kansueksa samrap praden phuying kap suemuanchon nai phaplak khong phuying nai suemuanchon** (In Thai)
[Study guidelines for issues of women and mass media in the women's image in the mass media]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Khanechon, P. (1950). **Phongsawadan huamueang monthon isan prachum phongsawadan chabap khwamsamkhan** (In Thai)
[Chronicles of northeastern provinces: A collection of important chronicles]. Bangkok: Phloen Chit Press.
- Manlikamat, K. (1999). **Khvamru thuapai thang wannakhadi** (In Thai) [A general knowledge on literature] (13th ed.). Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Thammarungsee. A. (2017). **Phra wo phra ta nai ekkasan bailan** (In Thai)
[Phra Wo Phra Ta in a palm leaf manuscript]. Mahasarakham: Aphichat Printing House.
- Thirasasawat, S. (2000). **Prawattisat lao nai 1779- 1975** (In Thai) [Laos History in 1779 – 1975]. Khon Kaen: Department of History and Archaeology, Khon Kaen University.